

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II
w Krakowie
Wydział Teologiczny
KATEDRA TEOLOGII
I INFORMATYKI BIBLIJNEJ
31-002 Kraków, ul. Kanonicza 9

Recenzja

pracy doktorskiej ks. mgr. lic. Rafała Bogackiego, pod tytułem:
Alberta Vanhoye koncepcja struktury literackiej Listu do Hebrajczyków i jej recepcja w latach 1964-1976, napisanej pod kierunkiem ks. prof. dra hab. Artura Maliny, w Instytucie Nauk Teologicznych Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, Katowice 2023 r., ss. 316.

Niniejsza recenzja jest rezultatem powołania mnie przez Radę Naukową Instytutu Nauk Teologicznych Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach na recenzenta w przewodzie doktorskim ks. mgr lic. Rafała Bogackiego. Decyzja została mi zakomunikowana pismem Przewodniczącego Rady Naukowej tego Instytutu ks. prof. dr hab. Leszka Szewczyka z dnia 26.06.2023 r.

1. Problem rozprawy i jego zasadność

List do Hebrajczyków został napisany bardzo pięknym i precyzyjnym językiem greckim. Autor posłużył się wieloma figurami retorycznymi stosowanymi przez najdoskonalszych retorów. Zna też język hebrajski i potrafi używać semityzmów, co świadczy, że jest mocno zakorzeniony w kulturze semickiej. Od początku piękno języka tego dzieła zachwycało czytelników. Albert Vanhoye należy do grona najwybitniejszych biblistów z II połowy XX i początku XXI wieku. Rozprawę doktorską poświęconą

strukturze literackiej Listu do Hebrajczyków wydał w 1964 roku. Rozprawa ta wywołała szeroką dyskusję w świecie biblistów. A. Vanhoye tę dyskusję podjął i w jej wyniku dokonał pewnych modyfikacji w swoim dziele, a następnie rozprawę wydał po raz drugi w roku 1976. Właśnie ta dyskusja oraz recepcja opracowanej przez flamandzkiego biblistę struktury literackiej stała się przedmiotem badań ks. mgr. lic. Rafała Bogackiego. W tak zaplanowanej rozprawie postawił sobie kilka celów. Podstawowym celem jego rozprawy jest: „ukazanie wpływu dyskusji wywołanej publikacją rozprawy *La structure littéraire de l'Épître aux Hébreux* na badania struktury literackiej Listu do Hebrajczyków kontynuowane przez A. Vanhoye”. Do tego zasadniczego celu doktorant dołączył jeszcze kolejne trzy cele podporządkowane temu podstawowemu: 1) Zbadanie kontekstu historycznego, w którym pojawiła się koncepcja struktury Listu do Hebrajczyków; 2) Zbadanie recepcji zaprezentowanej struktury; 3) Dyskusja nad recepcją i modyfikacją struktury.

Zarówno problem podejmowany w rozprawie, jak i zaznaczone cele są jak najbardziej uzasadnione. Tym bardziej, że autor rozprawy doskonale zdaje sobie sprawę, iż od dobrze zbadanej struktury dzieła i precyzyjnego wyznaczenia granic poszczególnych perykop tekstu zależy jego poprawna interpretacja. Przeprowadzone badania ukazują okres największego rozkwitu biblistyki katolickiej jaki dokonał się po wydaniu Encykliki Piusa XII, *Divino afflante spiritu*. Encyklika ta otwierała wszystkim biblistom drogę do szerokich badań nad Pismem świętym. Tak precyzyjne i wieloaspektowe zbadanie struktury literackiej dokonane przez A. Vanhoye ukazuje dynamikę rozwoju biblistyki katolickiej i jej otwartość na twórczą naukową debatę.

2. Struktura pracy

Rozprawa doktorska ks. mgr. lic. Rafała Bogackiego ma klasyczną budowę. Składa się ona ze strony tytułowej, spisu treści, wykazu skrótów, wstępu, trzech rozdziałów, zakończenia i bibliografii.

Spis treści jest bardzo rozbudowany i dokładnie odpowiada treści pracy. Uwzględnia on cztery poziomy pracy. Dzięki temu stanowi doskonały konspekt całej rozprawy. Przeglądając spis treści pracy, można dobrze zapoznać się z jej zawartością.

Wstęp rozprawy został opracowany wzorcowo. Zawiera jasno określony cel i przedmiot badań. Jest nim ukazanie wpływu dyskusji wywołanej publikacją rozprawy *La*

structure littéraire de l'Épître aux Hébreux na dalsze badania i korektę struktury literackiej *Listu do Hebrajczyków* opracowaną przez A. Vanhoye. Doktorant jasno precyzuje znaczenie przeprowadzonych badań, stwierdzając, że nawet zwolennicy, czy też krytycy struktury opracowanej przez A. Vanhoye nie zwrócili uwagi na wiele szczegółów, które flamandzki badacz brał pod uwagę i według nich korygował opracowywaną strukturę. Autor rozprawy zauważył, że nikt nie zajął się tą dyskusją i jej wynikami w całości. W ten sposób znalazł dla siebie pole badawcze. Jasno też określa metodę badań, która jest dopasowana do określonych w rozprawie celów.

We wstępie autor omawia też plan rozprawy oraz ukazuje perspektywę dalszych badań. Wynikają one między innymi z tego, że doktorant wyznaczył sobie granice czasowe, które są dobrze uzasadnione. Mianowicie tymi granicami jest pierwsze i drugie wydanie dzieła A. Vanhoye. Pierwsze wydanie, które wywołało burzę dyskusji i drugie, które częściowo uwzględniło propozycje dawane przez egzegetów. Od drugiego wydania minęło już ponad czterdzieści lat. Jak zaznacza doktorant warto byłoby przyjrzeć się dalszej recepcji struktury literackiej w kolejnych latach.

Rozdział pierwszy rozprawy prezentuje strukturę *Listu do Hebrajczyków* opracowaną przez A. Vanhoye, wraz z szeroką panoramą badań nad tym tekstem, począwszy od Tomasza z Akwinu a na egzegetach z lat pięćdziesiątych XX wieku skończywszy. Uwzględnia też wydanie przez papieża Piusa XII encykliki *Divino Afflante Spiritu*, która w pełni otworzyła biblistom możliwości badań nad tekstem Pisma Świętego.

Rozdział drugi prezentuje recepcję struktury *Listu do Hebrajczyków* ukazuje jakie zarzuty wysuwali przeciwko niej krytycy i jak odnosił się do nich Albert Vanhoye.

Rozdział trzeci prezentuje dyskusję nad recepcją struktury literackiej *Listu do Hebrajczyków* opracowaną przez A. Vanhoye i zmianami, które on sam wprowadził pod wpływem tej dyskusji. Ciekawym punktem pracy jest wykroczenie poza zadane ramy czasowe, aby ukazać, jak zmieniły się poglądy J. Swietnama, amerykańskiego biblisty, który był jednym z zagorzałych przeciwników A. Vanhoye, a który w latach 90-tych dwudziestego wieku wprowadził w komentarzu strukturę opracowaną przez A. Vanhoye.

Zakończenie pracy jest syntetycznym ukazaniem osiągnięcia dokonanego przez ks. mgra lic. Rafała Bogackiego. Już w pierwszym akapicie zawarł najważniejsze myśli. Zaznaczył on, że przedmiotem tej rozprawy było ukazanie wpływu dyskusji wywołanej publikacją doktoratu A. Vanhoye na dalszą pracę flamandzkiego egzegety i powstałe w ten sposób głębokie uzasadnienia struktury literackiej *Listu do Hebrajczyków*, a także wyniki

z nich korekty tej struktury. Praca ta ukazała w jaki sposób szczegółowe badanie struktury pomogło w komentowaniu treści tej księgi.

Zamieszczona na końcu rozprawy bibliografia jest imponująca. Zawiera 321 opisów. Przy tej ilości literatury głęboko przepracowanej może zdarzyć się pominięcie jakiegoś dzieła. Tak też zdarzyło się ks. R. Bogackiemu w rozprawie. Na stronie 13 wspomina encyklikę *Divino Afflante Spiritu*, papieża Piusa XII, a zapomina jej zamieścić w spisie bibliografii. Zabrakło też najnowszego wydania krytycznego Nowego Testamentu jakim jest *Nowy Testament grecki i polski*, opracowanego przez R. Bogacza i R. Mazura, wydanego w Pallotinum 2017. Można byłoby jeszcze uwzględnić w pomocach naukowych najnowsze publikacje:

R. Mazur, R. Bogacz, *Słownik analityczny do Biblii greckiej*, (Instrumenta Biblica 1), Wydawnictwo Unum, Kraków 2021, Kraków 2021, ISBN 978-83-7643-203-8, <https://doi.org/10.21906/9788376432045>.

R. Mazur, R. Bogacz, *Pełna konkordancja do Biblii greckiej*, (Instrumenta Biblica 2) Wydawnictwo UNUM, Kraków 2021, ISBN 978-83-7643-208-3, <https://doi.org/10.21906/9788376432083>.

Oraz w opracowaniach:

R. Bogacz, *Misja Chrystusa w świetle hapax legomenów*, (List do Hebrajczyków 2), Kraków 2006, s. 768.

R. Bogacz, *Komputerowa analiza struktury literackiej Listu do Hebrajczyków*, w: T. Jelonek (red.) *Z badań nad Biblią*, Wydawnictwo naukowe PAT, Kraków 1997, s. 97-128.

3. Ocena merytoryczna

Praca przygotowana została wzorcowo. Rozbudowany wstęp zapoznaje czytelnika z problemem, który w pracy jest podjęty. Ukazuje naukową burzę mózgów i dyskusję wywołaną przez zaprezentowaną w doktoracie A. Vanhoye strukturę literacką *Listu do Hebrajczyków*. Dwanaście lat dyskusji i znów A. Vanhoye prezentuje drugie wydanie swego dzieła: *La structure littéraire de l'Épître aux Hébreux* (1976). W drugim wydaniu uwzględnia niektóre uwagi proponowane przez oponentów.

Każda rozprawa winna mieć jasno nakreślone cele i dobrze dobrane metody badań. Pod tym względem praca również się wyróżnia niezwykłą precyzją. Doktorant

zaznacza cel zasadniczy i trzy cele podrzędne, a następnie jasno określa metody którymi posługuje się w każdej części swojej pracy.

Szczególnością wartością wniesioną do nauki przez doktoranta jest szczegółowe przebadanie jak rozwijała się biblistyka katolicka w tym jednym aspekcie jakim jest badanie struktury *Listu do Hebrajczyków* w początkowym okresie, po otwarciu szeroko drzwi do badań naukowych w Kościele Katolickim przez opublikowanie Encykliki Piusa XII, *Divino Affante Spiritu* oraz w czasie prac Soboru Watykańskiego II i tuż po nim. Ukazanie szerokiej perspektywy dyskusji naukowej na tle życia Kościoła i rozwój nauki w tym czasie jest znacznym wkładem jaki wnosi doktorant poprzez opracowanie dysertacji. Doskonale ukazana jest dynamika dyskusji naukowej oraz wielka roztropność Alberta Vanhoye, który szuka coraz głębszych argumentów dla swego opracowania. Wielką jest naukowa uczciwość i sumienność Alberta Vanhoye. Doktorant prezentuje też uwzględnienie szczegółowych wyników badań dla dopracowania detali struktury literackiej omawianego tekstu.

To bardzo szczegółowe i doskonałe opracowanie tematu zasługuje na uznanie i docenienie poprzez wyznaczenie tej pracy do nagrody Rektora Uniwersytetu Śląskiego lub też do innego konkursu celem docenienia ogromnego wkładu pracy doktoranta. Przygotowanie tej rozprawy wymagało bardzo dobrej znajomości języków: francuskiego, angielskiego i włoskiego. Autor też cytuje publikacje w innych językach, na przykład w: niemieckim, hiszpańskim.

4. Ocena formalna

Pod względem formalnym autor opracował dysertację niemal bez zarzutu. Autor wykazał się wyśmienitą erudycją. Bardzo dobrze posługuje się językiem polskim. Świetnie prowadzi dialog pomiędzy różnymi biblistami, jasno wskazując kto ma przeciwne zdanie, a kto jest zgodny z prowadzonym tematem zagadnienia. Bardzo dobrze posługuje się założonymi przez siebie we wstępie metodami. Cała struktura pracy jest bardzo dobrze opracowana. Wielopoziomowa budowa sprawia, że nie ma w niej niepotrzebnych powtórzeń, a szczegółowy spis treści pozwala się szybko zorientować w jakim punkcie zagadnienia czytelnik się znajduje.

Ponieważ w pracy pojawia się wielu autorów, dlatego podczas opracowania wydania dysertacji drukiem, warto byłoby przygotować indeks autorów. Można byłoby

pomyśleć też o indeksie rzeczowym, czy też indeksie miejsc biblijnych, ale w tym doktoracie myślałem, że nie są one aż tak bardzo konieczne.

Pewnym mankamentem jest zastosowanie w pracy kalki językowej. Dotyczy to dosłownego tłumaczenia terminu: *mots-crochets* – *słowa haczyki*. W języku polskim raczej takiego sformułowania nie używa się. Chyba, że ktoś ma na kogoś haczyk, szuka punktu zaczepienia itp. Zdaniem recenzenta należałoby w tym miejscu używać określenia: *słowa-klucze*. Słownik terminów literackich między innymi zaznacza: „Ustalenie odpowiedniej listy słów-kluczy oraz analiza pól stylistycznych wokół nich się organizujących dają istotny wgląd w mechanizmy semantyki...”. Inaczej mówiąc słowa-klucze stanowią istotny punkt odniesienia w określaniu struktury literackiej dzieła¹. Autor dyskutuje z tą terminologią w przypisie 71 na s. 36. Jednak wydaje się, że zastosowanie kalki językowej, czyli dosłownego tłumaczenia terminu: *mots-crochet* jako *słowa-haczyki* nie jest idealnym rozwiązaniem.

Podobną kalkę językową zastosowali polscy bibliści, tłumacząc termin *le genre littéraire* przez *rodzaj literacki*. W języku polskim posiadamy trzy rodzaje literackie: *liryka epika i dramat*. Natomiast używane jest odrębne określenie, które jest poprawnym tłumaczeniem wyżej wymienionego wyrażenia: *gatunek literacki*. Również ta kalka językowa zdarzyła się naszemu doktorantowi w przypisie 294 na s. 135. Jest: „W punkcie poświęconym znaczeniu rodzaju literackiego...”, winno być: „gatunku literackiego”. W tekście rozprawy doktorant używa poprawnie terminu *gatunek*.

Z formalnego punktu widzenia pewnym niedopatrzeniem doktoranta jest wydrukowanie pracy dwustronnie, co nie jest żadnym błędem. Natomiast autor zapomniał przełączyć numerowanie stron, tak, aby były zawsze na zewnątrz. Z tego powodu numer strony na parzystych stronach jest od strony wewnętrznej, a numery nieparzyste są od strony zewnętrznej, co zaburza estetykę dzieła.

Kolejnym formalnym mankamentem jest ciągłe numerowanie przypisów. W całej rozprawie jest ich 887. Gdyby było ich o 120 więcej to liczba byłaby czterocyfrowa, co już znacznie rozbijałoby estetykę strumienia tekstu. Należało raczej przypisy numerować w każdym rozdziale od początku.

Błędy literowe raczej w pracy zostały wyeliminowane. Ale dzieło ludzkie zawsze zawiera jakieś mankamenty. Także nie udało się ich uniknąć autorowi niniejszej

---

¹ Por. M. Głowiński, T. Kostkiewiczowa, A. Okopień-Sławińska, J. Sławiński, *Słownik terminów literackich*, Wrocław 1988, s. 471.

dysertacji. Na przykład w przypisie 89 na stronie 44 napisał: „École biblique została założona w 1980 roku”, powinno być w 1890.

5. Ocena końcowa

Rozprawa doktorska ks. mgra lic. Rafała Bogackiego zatytułowana „Alberta Vanhoye koncepcja struktury literackiej *listu do Hebrajczyków* i jej recepcja w latach 1964-1976” jest ukazaniem ogromnego rozwoju biblistyki katolickiej po wydaniu encykliki Piusa XII *Divino Afflante Spiritu*. Pokazuje bowiem ogromny dynamizm dyskusji naukowej na poziomie międzynarodowym, pomiędzy najwybitniejszymi biblistami świata. Uwzględnia dialog nie tylko egzegetów katolickich, ale także protestanckich. Ukazuje bardzo szerokie tło debaty naukowej. Prezentuje także dojrzewanie pewnych koncepcji naukowych u wielu biblistów. W doktoracie jest to najbardziej widoczne u Alberta Vanhoye, ale też u Jamesa Swetnama, głównego oponenta flamandzkiego biblisty. Doktorant nie tylko prezentuje poglądy innych autorów, ale świetnie je komentuje, podejmuje dyskusję. Wskazane drobne mankamenty w niczym nie umniejszają wartości rozprawy, są one zaznaczone, aby można je było wyeliminować przy publikacji dysertacji drukiem.

Niniejszym stwierdzam, że recenzowana praca, zarówno od strony merytorycznej jak i formalnej, spełnia wymagania stawiane rozprawom doktorskim, określone w Ustawie z dnia 20 lipca 2018 r. – *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* (Dz. U. 2018 poz. 1668 z kolejnymi zmianami).

Stawiam zatem wniosek do **Rady Naukowej Instytutu Nauk Teologicznych Uniwersytetu Śląskiego** o dopuszczenie ks. mgr Rafała Bogackiego do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

KIEROWNIK KATEDRY
ks. Roman Bogacz
ks. dr hab. Roman Bogacz, prof. UJPII